

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

OEKUMENE

(5)

De grondslag

Wie over de Wereldraad schrijft kan niet voorbijgaan aan de grondslagformule van deze Raad. De kerken die tot de Raad worden toegelaten moeten met deze grondslagformulering instemmen. We memoreren dat deze grondslag, meestal basis-formule genoemd naar het Engelse woord, die in 1948 bij de oprichting van de Raad werd vastgesteld toen luidde: „De Wereldraad van Kerken is een gemeenschap van kerken, die onze Heer Jezus Christus aanvaarden als God en Zaligmaker.” Dat klinkt mooi.

Het is zonder meer duidelijk dat tegen deze woorden geen christen bezwaar kan hebben. Waren er geen ketterijen ontstaan in de loop van de geschiedenis der kerk dan zou hiermee kunnen worden volstaan. Calvijn wiens oecumenisch streven als bekend mag worden aangenomen — wilde hij niet ten behoeve van de eenheid der kerk, indien men hem zou nodig hebben, wel tien zeeën oversteken? — zag de grens van zijn streven naar eenheid in de eerste plaats bij de kerk van Rome liggen. Deze kerk openbaarde zich toen als tegenstander van Christus.

In de tweede plaats zag hij deze grens bij die stromingen, die men wel eens aanduidt als „radicaal protestantisme”. Het zijn anti-trinitarisme, anabaptisme en spiritualistische stromingen van allerlei aard.¹⁾

Het kan bekend zijn dat van meetaf een unitarische groep, die anti-trinitarisch is deel uitmaakte van de Wereldraad. Het is de Algemene Conferentie van de „Society of Friends”. Deze mensen loochenen de Drie-eenheid. Zij loochenen derhalve ook de Godheid van Christus.²⁾

Hoe konden deze mensen dan toch de grondslag van de Wereldraad aanvaarden? Een van hun woordvoerders geeft daarvan rekenschap in het blad „The Friends” (10 februari 1949) en zegt dan: „De Raad oordeelt niet over zijn ledenkerken ten aanzien van de wijze waarop dit artikel (de basis-formule) wordt uitgelegd.”³⁾

Het kan ook bekend zijn hoe vooral na New Delhi (1961) toen de Russisch-Orthodoxe kerken tot de Wereldraad zijn toetreden, het marxistisch-theologische denken dat, om een modewoord te gebruiken, radicaal horizontalistische is gericht, sterke invloed heeft gekregen in de oecumenische theologie. Men lette er op dat bijvoorbeeld prof. Kuitert enige tijd geleden in „Trouw” een boek van de marxistische Ernst Bloch over de revolutionaire spiritualist Thomas Münzer zonder enige kritiek heeft aangekondigd.

Het zeer belangrijke punt dat bij de grondslagformulering van de Wereldraad in rekening moet worden gebracht is, dat de Raad zich beslist niet wilde inlaten met de wijze waarop de kerken die lid werden deze for-

mulering uitlegden. Er werd uitgesproken dat de „basis geen confessionele toetssteen is voor het beoordelen van kerken of personen.”³⁾

Door dit standpunt van de Wereldraad is de grondslagformulering helemaal niet wat de argeloze lezers denken dat zij is.

Argeloze lezers denken aan een soort confessie, een soort belijdenis die derhalve ook een verbindende en bindende kracht heeft. Dit is niet de bedoeling van de formulering.

Eigenlijk is de deur opengezet voor alle richtingen, ook voor ultra-vrijzinnigen, anabaptisten en loochenaars van de Drie-eenheid.

Men kan zeggen: de grondslagformulering wekt de indruk dat het een soort belijdenisformulering is zij het in zeer algemene bewoordingen, waardoor de belijdenis gereduceerd is tot een minimum van christelijk belijden. Als men dit zegt, zegt men nog te veel. Het is eigenlijk helemaal geen belijdenis. De formule heeft niet de bedoeling om als belijdenis te functioneren.

Uitbreiding van de grondslag

De bijeenkomst van de Wereldraad te New Delhi (1961) heeft deze kort besproken grondslagformulering belangrijk uitgebreid. We geven hier de uitgebreide formulering van New Delhi. „De Wereldraad van Kerken is een gemeenschap van kerken die de Heer Jezus Christus belijden als God en Zaligmaker, volgens de Schriften, en daarom hun gemeenschappelijke roeping zoeken te vervullen ter ere van de ene God, Vader, Zoon en heilige Geest.”

U ziet dat de uitbreiding belangrijk is. In de eerste plaats valt op het zware accent op de Drie-eenheid. Dit werd door de Oosters-Orthodoxe kerken verlangd. In de tweede plaats zijn opgenomen de woorden „volgens de Schriften” of „naar de Schriften”.

De kerk van Noorwegen had dit in 1954 al voorgesteld. Het is te begrijpen dat deze uitbreiding van rechtzinnige zijde met dankbaarheid werd begroet. Te begrijpen dat men de conclusie trok dat de Wereldraad hoe langer hoe meer opschoot in de richting van de rechtzinnigheid.

Toch moeten we dit niet te luid zeggen. Prof. Berkhof heeft in „Wending” geschreven nadat deze uitbreiding was voorgesteld, daar „volgens de Schriften” niet moest worden getrokken bij „belijden”. Met andere woorden er wordt van de kerken niet verlangd dat zij Christus zullen belijden overeenkomstig de Schriften. Er wordt slechts in gezegd, dat wij van Christus weet hebben uit de Schriften. Bovendien zo heeft ds J. C. Marris terecht opgemerkt werd op geen enkele wijze een uitspraak gedaan over de vraag hoe de Schriften worden gezien en beleden.⁴⁾ Het vraagstuk van de Schriftbeschouwing is het meest brandende vraagstuk. Ook moet niet worden vergeten dat deze uitbreiding

door vele Amerikaanse afgevaardigden in New Delhi werd bestreden. Anderen wilden er zeker van zijn, dat de vrijheid van interpretatie gehandhaafd bleef.

De uitgebreide grondslagformulering van New Delhi heeft dan ook geen wezenlijke wijziging gebracht in de formulering van de grondslag waarover wij boven kritisch geschreven hebben. De „Christian Century”, een bekend vrijzinnig orgaan in de Ver. Staten schreef over de uitbreiding van de grondslag: „Maar de waarde van deze veranderingen was in de eerste plaats uit utiliteitsoverwegingen en in de tweede plaats theologisch.”⁵⁾

De beschouwing van de Schriften

Men schrijft in de kringen van de Wereldraad en in de oecumenische theologie veel over schriftgegevens en teksten, maar de eigenlijke kwestie is de beschouwing van de Schrift. Het is in de grond dezelfde kwestie die binnen de Hervormde kerk met haar verschillende richtingen tot vandaag toe aan de orde is.

Men zegt van de zijde van de midden orthodoxie dat een uiterlijke overeenstemming met verschillende schriftgegevens geen waarborg biedt voor het waarlijk in-Christus-zijn-door-de-heilige Geest. En op dat laatste komt het aan. Dat men gemeenschap heeft met de levende Christus. Het is stellig waar dat de gemeenschap met de levende Christus het enige is waarop het voor ons aankomt, en dat wij in die gemeenschap volkomen genoeg hebben voor ons leven en ons inzicht. Dit standpunt heeft prof. dr H. Kraemer met kracht verdedigd in 1946 bij zijn stuwten in de richting van een nieuwe koers in de Herv. Kerk.

S. G. de Graaf—Contra Kraemer

Ds S. G. de Graaf heeft hem toen geantwoord en wij citeren hem met instemming: „Daaraan is echter voor mij onmiddellijk verbonden de overtuiging, dat het dan is en moet zijn de gemeenschap met den Christus der Schriften, of m.a.w. dat die gemeenschap zonder die geloovige onderwerping aan de Schrift in haar geheel en in al haar deelen niet bestaan kan. Zonder die onderwerping zullen wij onszelf geheel of tendeele tegenover Christus handhaven, zoodat die gemeenschap hetzij onmogelijk is, hetzij belangrijk wordt gestoord, tengevolge waarvan ons inzicht verduisterd wordt.”⁶⁾

Ook dit schreef De Graaf aan het adres van Kraemer: „Als u schrijft: „de Kerk met haar neus gedrukt op het bijbelsch openbaringsgetuigenis en niet op een bijbelbeschouwing”, moet dat den indruk wekken, alsof een bepaalde bijbelbeschouwing m.n. die, waarbij men de gansche heilige Schrift als het Woord van God aanvaardt, tot de dogma-

J. Meester - Amsterdam

tische, en dan in den zin van de scholastieke, het hart van de bijbelsche openbaring af-trekkende, sfeer behoort. Nu zou het wel zeer onverstandig zijn, de oogen te willen sluiten voor het groot gevaar, dat een bepaalde bijbelbeschouwing in de plaats komt van het dagelijksch geloovig leven bij het Woord Gods; dit laatste is echter voor een waarachtig religieus leven onmisbaar. Elk werkelijk geestelijk contact, ook tusschen menschen, komt toch slechts door het woord tot stand. Zoo hebben wij niet de religieuze ervaring van menschen uit vroeger eeuwen van noode, opdat door die ervaring iets van de goddelijke openbaring tot ons zou komen en wij ons daardoor zouden laten stichten, maar wij kunnen niet zonder het eigen Woord van den Vader, Die in de hemelen is, opdat wij daardoor zouden komen tot Zijn gemeenschap en ons daardoor zouden laten leiden. Wat wij van God vervreemden, het eerst van noode hebben, is, dat wij weer als Gods eigen stem hooren, dat het Woord als het eigen Woord tot ons doordringt. Dat hangt natuurlijk ten slotte af van den Geest Gods, Die het Woord draagt maar dat is niet los van inhoud en vorm van dat Woord. Daarvoor kan iedere nuance haar beteekenis hebben. Hoe kan dat bij de omgang met het Woord telkens tref-fen." 6)

In de compromissen van de Herv. Kerk ten aanzien van de Waarheidsvraag zien wij landelijk, wat in de oekumene op globaal of mondiaal niveau aanwezig is.

- 1) W. Nijenhuis, Calvinus Oecumenicus; Den Haag, 1958, blz. 253.
- 2) Ds J. C. Maris in „Getrouw”. Jrg. 17, no. 8; maart 1964, blz. 2.
- 3) Documents of the World Council of Churches, page 16, vergelijk „Getrouw”, maart 1964.
- 4) „Getrouw”, maart 1964.
- 5) „Getrouw”, idem.
- 6) Op welk compas? Antwoord op de Rede van Prof. Dr H. Kraemer over den „nieuwen Koers” in de Ned. Herv. Kerk, Amsterdam, 1946, blz. 12 en 16.

Veenhof

Tot onze diepe spijt moet de redactie meedelen dat Prof. C. Veenhof betrokken is geraakt bij een verkeersongeval. Hij heeft een been en een arm gebroken.

Ook andere mensen waren gij dat ongeluk betrokken.

Wij hopen vurig dat de HERE, onze enige Heelmeester, herstel wil schenken.

Ook andere mensen waren bij dat ongeluk be-familie Veenhof en alle anderen, die bij dit ongeval betrokken zijn.

Voor ons blad betekent dit dat tot het eind van het jaar niet gerekend kan worden op bijdragen van de hand van Prof. Veenhof.

Het betekent ook dat alle afspraken voor „pre-ken” en „spreekbeurten” van Prof. Veenhof niet nagekomen kunnen worden.

Namens Mevrouw Veenhof verzoek ik alle be-trokkenen hiermee rekening te houden.

Prof. Veenhof was bezig met een serie artikelen over de „politiek”. Het is nu niet mogelijk deze serie af te maken.

Ook was er nog een verschil van mening met sommige lezers en andere scribenten over wat er werkelijk gebeurd is op de synode van Rotterdam-Delfshaven.

Prof. Veenhof had me al meegedeeld dat wat hij daarover in ons blad geschreven had enige correctie behoeft.

Hij was van plan deze correctie door te geven. Als het in de komende weken mogelijk is, zal ik, in zijn plaats, de „feitelijke toedracht” door geven. Die feitelijke toedracht is overigens ernstig genoeg.

Prof. Veenhof mag geen bezoek ontvangen.

Een ieder die zijn meeleven wil betonen en hem wil schrijven, kan zijn brieven richten aan zijn adres in Kampen. Voor doorzending zal zorg gedragen worden.

Namens Mevrouw Veenhof verzoek ik alle le-zers dringend geen pogingen te doen hem te bezoeken.

Eventuele reacties op over wat van zijn hand verschenen is in ons blad de laatste weken of wat over hem geschreven is in ons blad, wil ik graag ontvangen. Als het me mogelijk is, zal ik antwoord geven.

Namens de redactie, H. Amelink

1933 - 1971

(2)

In het nummer van de vorige week schreef ik onder bovenstaand opschrift over de grote gereformeerde kerkhistoricus prof. Eekhof, diens heengaan in 1933 en het bewogen „In memoriam” dat prof. Schilder bij diens dood aan deze Leidse hoogleraar wijdde.

Het was iets heel bijzonders dat van 1924-1933 de studie van en het onderwijs in de kerkhistorie in Leiden in handen was van een voluit gereformeerde theoloog. Dat was al veel meer dan een eeuw niet het geval geweest. Het was vooral geschied vanwege de bijzondere wetenschappelijke kwaliteiten van Eekhof. Men kon hem eenvoudig niet passeren.

Toen Eekhof stierf kwam onmiddellijk de vraag op: wie zal hem opvolgen?

Wie de tijdschriften en kranten van die dagen volgde herinnert zich nog heel goed hoe hevig deze opvolging destijds de gemoederen bezig hield.

In „Onder Eigen Vaandel”, dat voorname theologische tijdschrift van voor de tweede wereldoorlog, kwam de kroniekschrijver, ds Te Winkel er telkens op terug. In het tweede nummer van de achtste jaargang memoreerde hij in zijn altijd boeiende rubriek het sterven van prof. Eekhof en schrijft dan: „Dit is een zeer bijzonder verlies. Wie hem gekend heeft, weet van zijn persoonlijke vroomheid. De buitenlander heeft veel meer oog gehad voor zijn grote wetenschappelijkheid dan meer dan één in het buitenland.” 1)

In het volgende nummer bespreekt Te Winkel breedvoerig de benoeming van enkele theologische hoogleraren aan de openbare universiteiten. Hij is er allesbehalve tevreden over. In Leiden was o.a. door de synode van de Hervormde Kerk een kerkelijk hoorleraar benoemd die wel op ander terrein allerlei had gepubliceerd, maar op dat van de kerkhistorie, waarvoor hij benoemd was, niets. En Te Winkel geeft een gepeperde kritiek op de gang van zaken daarbij.

In dat verband bracht hij ook de opvolging van prof. Eekhof ter sprake. Wie zal Eek-hofs leerstoel bezetten? zo vraagt hij. Behalve prof. Lindeboom van Groningen is er geen op de voorgrond tredende kerkhistoricus van vrijzinnigen huize. Ds Te Winkel citeerde in deze kroniek een opmerking van H. Schokking over dr Troelstra die in die dagen ook plotseling was heengegaan. Schokking schreef: „Wat een knappe man! Welk een degelijk geleerde! Het behoort tot de helaas in ons land en onze kerk zo eenvoudig-begrijpelijke dingen, dat iemand van zijn opvatting geen professoraat werd gegeven —, maar er is schade gedaan aan onze jongere generatie, dat Troelstra geen kathedra heeft gekregen om predikanten te vormen.” En dan merkt de kroniekschrijver het volgende op: „En nu wachten wij nog op de benoeming van een hoogleraar in de vacature van wijlen Prof. Dr A. Eekhof. Wie zal daarvoor in de plaats komen? Dit is een benoeming, welke door de overheid geschiedt. Maar faculteit en curatoren geven een aanbeveling. Hoe zal deze wezen? Zó, dat men de wetenschappelijk geschikten alleen zoekt in één bepaalde groep en andere groepen uitsluit? Zó, dat men iemand zoekt, die in de geest van wijlen Prof. Eekhof voortarbeidt? Of zó, dat aan alle kanten de ruimte en breedte van blik uitkomt? Mogen wij nu toch hier eens bewaard worden voor de dingen, waarover Schokking spreekt in het citaat, dat wij hierboven plaatsten.”

De opvolging van prof. Eekhof blijft deze kroniekschrijver bezig houden! In het eerste nummer van de volgende jaargang van „Onder Eigen Vaandel” leest men: „Hoe zal het

gaan met de vacature van wijlen Prof. Eekhof? Wat zal er toch eigenlijk geschieden? Heel belangrijk is, wie er komen zal. Maar ook belangrijk, welke de plannen van de minister zijn. Uit het verslag van hetgeen Zijne Excellentie in de Tweede Kamer gezegd heeft, onderstreepten wij twee woorden: be-zuiniging en combinatie. Wat zal er gecombineerd worden? Allerlei kunt ge daarbij denken. Er zijn staatshoogleraren en kerke-lijke hoogleraren. Ligt hier de combinatie? Er is een vacature in Leiden. Er komt bin-nenkort een vacature in Utrecht. Is hier de combinatie? Wij vragen alleen. Caveant con-sules.”

☆☆☆

Onder hen die destijds kerkelijk en theolo-gisch meeleefden was het geen vraag wie, als men een opvolger van Eekhof zocht die op hoog wetenschappelijk niveau en in diens geest de kerkhistorie in Leiden zou gaan doceren, daarvoor in aanmerking kwam. Dat was dr G. P. van Itterzon!

Enkele jaren vóór Eekhofs heengaan was Van itterzon onder diens leiding gepromo-veerd op een magistraal proefschrift over Franciscus Gomarus, de grote antagonist van Arminius. Deze dissertatie werd door de des-kundigen algemeen hoog gewaardeerd. Het Geref. Theol. Tijdschrift schreef erover: „Dr. van Itterzon heeft met zijn arbeid aan alle beoefenaars en liefhebbers onzer vaderland-se kerkhistorie een grote dienst bewezen. Met bewonderenswaardige scherpzinnigheid heeft hij bijeen weten te verzamelen, wat hier en ginder in dossiers, archieven en bibliotheken aan bouwstoffen voor zijn onderwerp gereed lag, om deze vervolgens samen te voegen tot het harmonisch geheel, waarmede hij met ere aan de Leidse academie de graad van doctor in de godgeleerdheid verwierf.”

En kort na zijn promotie publiceerde de jonge doctor, gevolg gevend aan een sugges-tie van zijn promotor een voortreffelijke studie over de „Synopsis purioris theologiae”, het beroemde, door vier hoogleraren van de Leidse hogeschool uit de zeventiende eeuw geschreven, handboek voor de gereformeerde theologie.

Inderdaad, iedereen verwachtte de benoe-ming van Van Itterzon tot opvolger van Eek-hof om met dezelfde congenialiteit als dat bij de meester het geval was in Leiden de beoefening van de geschiedenis van het gerefor-meerde protestantisme voort te zetten. En zo leek het er op of „Leiden”, dat in de negen-tiende eeuw het bolwerk van het modernisme was geworden, in de twintigste eeuw een brandpunt zou zijn van de bestudering, in reformatorische geest, van de geschiedenis van het gereformeerde protestantisme in Ne-derland er daarbuiten.

Helaas is dat niet het geval geweest. Hoe-wel het gerucht ging dat de naam van Van Itterzon op de voordracht stond werd hij toch niet benoemd. Daarover is toen achter de schermen heel veel te doen geweest. Had de landspolitiek of/en de kerkpolitiek weer, zo-als zo vaak, een misselijke rol gespeeld bij de benoeming van een hoogleraar in de theolo-gie?

Ds Te Winkel schreef daarover in „Onder Eigen Vaandel”: „Er is nog heel wat om te behandelen. Daar hebt ge b.v. de professoren-benoeming in Leiden. Zonder ook maar iets af te doen van de capaciteiten van de be-noemde, ja geheel daarbuiten, zouden wij wel eens een vraag willen doen. Het is naar aan-leiding van enkele stukjes, die wij in de Ne-derlandse vonden. Wie noemt nu eens bij na-me op de professoren, welke in de laatste veertig jaren van staatswege benoemd zijn in de faculteit der Theologie en die „confessio-neel” mogen genoemd worden? Niemand zal durven zeggen, dat er in die veertig jaren geen mannen in deze kring waren, welke fähig mochten genoemd worden voor het professoren-ambt. Laat dan de feiten het ant-woord geven op de vraag, of de confessione-len ook gepasseerd worden.”

☆☆☆

En zo bleef dr Van Itterzon predikant. Eerst in Gelselaar, toen in Alblasterdam en ten slotte in het Haagse Laakkwartier. En hij was het met de volle inzet van zijn grote gaven. Maar toch beperkte hij zijn activitei-ten niet tot de Haagse gemeente. Hij werd —

C. Veenhof - Kampen

in de oorlogsjaren! — voorzitter van de „Schoolraad” voor scholen-met-den-bijbel. Zijn principieel en energiek verdedigen van de vrijheid van die scholen tegenover de bezetter bracht hem in het concentratiekamp bij Amersfoort. En wat hem bij zijn arbeid voor de christelijke scholen bezielde blijkt uit de laatste jaarredenen die hij voor de Schoolraad hield. Hij bond het daarin namelijk de besturen en de onderwijzers op de ziel dat zij „met nieuw elan” „de oude koers” zouden houden! Behalve in de wereld van het christelijk onderwijs was Van Itterzon ook in de christelijke jeugdbeweging een grote figuur. Hij fungeerde jarenlang als voorzitter van het Christelijke Jonge Mannen Verbond. Onder zijn leiding beleefde die organisatie een bloeitijd. Ieder weet voorts dat hij reeds vele jaren vice-voorzitter is van de N.C.R.(adio)V. Voorts is hij bestuurslid van de Confessionele Vereniging en redacteur van het daarvan uitgaande „Hervormde Weekblad”. En Van Itterzon bekleedde en bekleedt nog veel meer functies!

Ten slotte — vijf en twintig jaar te laat, in 1958 — kwam toch nog zijn benoeming tot hoogleraar in „de geschiedenis van het Christendom en de leerstellingen van de christelijke godsdienst na het jaar 800”. Zoals het in de officiële taal heet. Eindelijk bereikte hij, als opvolger van prof. Maarten van Rhijn, de plaats die hem jure suo toekwam. En nu heeft prof. Van Itterzon eervol emeritaat ontvangen. Op 4 juli jl. hield hij zijn afscheidscollege.

★ ★ ★

Wat ons in prof. Van Itterzon steeds weer boeide was zijn onvermoeide strijden voor de radikale en integrale doorwerking van het Evangelie, zoals we dat, mee dank zij de door Gods Geest gewerkte reformatie uit de zestiende eeuw weer mochten verstaan, in het leven van kerk en volk. Neen, ik verdoezel dit zeggend geen moment, dat Van Itterzon wat de kerk betreft daarbij andere wegen inslaat dan wij, in gehoorzaamheid aan Gods Woord, menen te moeten bewandelen. Maar dit verhindert ons niet dankbaar en ook met bewondering te waarderen wat hij in genoemd opzicht heeft verricht. Ook en vooral als hij zich daarbij zo nodig duidelijk en met open vizier keerde tegen wat de synode van zijn kerk en haar organen zeiden en deden.

Ik denk, dit zeggend, om maar iets te noemen, aan Van Itterzon's optreden in de strijd die indertijd in Hardegarijp werd gevoerd om tot de stichting van een school-met-de-bijbel te komen. Terwijl de Raad voor Kerk en School van de Ned. Herv. Kerk de oprichting van die school met alle middelen probeerde te beletten deed Van Itterzon zijn uiterste best — en met succes! — om deze school geopend te krijgen.

Ik memoreer in dit verband ook zijn permanente kritiek op vele uitzendingen van het ook van de Herv. Kerk uitgaande Ikor. Rondweg verklaarde hij eens dat sommige daarvan de kerk ruïneerden. In het laatste nummer van het Herv. Weekblad schreef hij naar aanleiding van de beruchte uitzending „dood is dood” dat deze zo eindigde, „dat de luisteraar de conclusie kon trekken, dat het kon vriezen of dooien. De een kon gelijk hebben, maar de ander ook. De leider bracht dit dan ook zo onder woorden. M.i. kan elk gesprek zo eindigen, maar niet een gesprek, dat onder de auspiciën der kerk wordt gehouden. Dan moeten we met nadruk (als onze kerkorde nog enige geestelijke waarde heeft) eindigen met te spreken over Gods beloften en geboden. Dan moeten we besluiten, niet met een staalkaart van menselijke redeneringen en een bonte reeks van grillige beweringen, maar met het evangelie. Met het Woord Gods. De kijker moet weten, wat hij doet. Hij kan naar dat Woord horen. Hij kan het ook voor zich verwerpen. Maar in een kerkelijke uitzending moet dat Woord doorkomen.”

En om niet meer te noemen, in zijn hoogst actuele afscheidscollege — het handeld over

de verzoening in de huidige discussie — kwamen uitspraken voor als „Anselmus leerde de verzoening door voldoening. Wiersinga stelt een alternatieve verzoeningsleer voor, hetgeen betekent dat de Reformatie die, ondanks veel kritiek, op Anselmus teruggreep een foutieve weg zou zijn gegaan. Daarvan zou de Reformatie moeten terug komen, als Wiersinga gelijk had.” Voorts wees Van Itterzon er op dat er een sterke overeenkomst is tussen Abelardus, de grote tegenstander van Anselmus, en Wiersinga. Abelardus leerde dat verzoening tot stand komt door Christus als voorbeeld dat liefde werkt, waardoor onze wedergeboorte uiteindelijk gerechtigheid is en zo het werk der verzoening uitmaakt. Abelardus kent geen toornende God en zijn verzoeningsleer is slechts een christelijk moralisme.”

★ ★ ★

Ik zou nog veel meer over Van Itterzons werk willen zeggen. Maar ik moet ophouden.

Modern Art and the Death of a Culture

H. R. ROOKMAAKER

(4 - SLOT)

Modern Art and the death of a culture zou gemakkelijk te verdelen zijn in een beschouwend en een praktisch gedeelte. In zekere zin volgt Rookmaaker namelijk deze tweedeling, omdat hij eerst datgene tracht te omschrijven waar het in de kunst om gaat, dat wil zeggen de levensbeschouwelijke basis waarop en waarin een kunstwerk gefundeerd is, en vervolgens de praktische uitwerking van bepaalde levens- en wereldbeschouwelijke uitgangspunten als resultaat in diverse kunstwerken ontsluit.

Niet alleen wordt hier dus bewust afstand gedaan van de opvatting l'art pour l'art; het is ook zo dat de illustraties in het boek opzettelijk zo gekozen zijn dat zij aantonen dat de levensvisie of in ieder geval het uitgangspunt van de kunstenaar in zijn werk tot uitdrukking komt.

Ik zou echter de opzet van het boek geweld aandoen als ik hieraan niet zou toevoegen, dat van meet af aan getracht is de verhouding tussen deze twee aspecten — en verschillende uitwerkingen of consequenties daarvan — overtuigend aan te tonen. En in dat opzicht is het vruchtbaar dat de kunstwerken zelf moeten aantonen dat Rookmaaker's standpunt gerechtvaardigd is. Hiermee wil ook gezegd zijn dat Rookmaaker de onmiddellijke uitstraling van een kunstwerk als uitgangspunt verkiest boven iedere theoretische benadering!

Terwille van de overzichtelijkheid is er niet aan te ontkomen dat bepaalde hoofdproblemen in dit gedeelte naar voren worden gebracht. Achtereenvolgens zullen de volgende aspecten ter sprake komen:

- enkele kenmerken van de kunst vóór de Verlichting
- het gedachtenklimaat van de Verlichting
- de kunst vanaf het tijdperk der Verlichting
- de consequenties voor de huidige cultuursituatie.

Om te begrijpen hoe nieuw de moderne kunst werkelijk is, moeten wij haar confronteren met de kunst uit het verleden. Daarbij gaat het Rookmaaker erom eerst in te zien wat de traditionele kunst aan gemeenschappelijke kenmerken bezit en wat haar plaats in de toenmalige samenleving was.

Het eerste wat ons opvalt is, dat de kunstenaar als zodanig geen specifieke rol speelt,

Zoals Schilder van Eekhof zei, zo zeggen wij ook van Van Itterzon: hij is één der onzen in de mooiste zin van het woord. En we zeggen daarbij dat het ons spijt dat hij, al is het ook eervol, zijn arbeid als dienstdoend hoogleraar moest beëindigen. Maar tegelijk hopen en bidden wij dat hij nog vele jaren mag voortgaan met wat van de aanvang af zijn levenswerk was: de studie en de verdediging van het gereformeerd protestantisme, die, als dat geschiedt zoals hij dat deed, tegelijk en vooral is: prediking van het Evangelie.²⁾

¹⁾ Ds Te Winkel memoreert daar dat in dezelfde aflevering waarin hij dit schreef het laatste door prof. Eekhof geschreven opstel werd gepubliceerd. Het heeft tot titel: „Wilhelmus van Nassouwe! Prince van Oranjen! Vader des Vaderlands!” Onder Eigen Vaandel, 8e jaarg. 1933, 92-107.

²⁾ In het art. van de vorige week zijn een paar drukfouten ingeslopen. Men leze op pag. 106 r. 12 v.o.: fijn-beschaafd. En in noot 2: „De Zinspreuk: in necessarius unitas, in non necessarius libertas, in utrisque caritas.”

maar integraal deel uit maakt van het samenlevingsverband, waarin hij als vakman, ja als ambachtsman zijn werk doet en de opdracht uitvoert welke de gemeenschap — in dit geval de Kerk — hem stelt.

Het icoon is een typisch voorbeeld van een dergelijke kunst.

Geladen met religieuze betekenis en verwijzend naar het transcendente beeldt het icoon de werkelijkheid niet af, maar gaat daar boven uit en maakt zelfs de schoonheid ondergeschikt aan de betekenis van het dogma. Het icoon draagt een sterk didactisch karakter, naast de esthetische waarde die het natuurlijk óók bezit, maar typerend is juist weer dat er een strikte orde, een hiërarchische waardenschaal bestaat waar ook de kunstenaar zich aan te houden heeft. Zeker is dat het dogma de kern van het kunstwerk uitmaakte (pag. 14).

Een veel later stadium in de geschiedenis van de kunst, die echter nog steeds als „propaganda” van de R.K.-Kerk wordt gehanteerd, is het thema van de martelaren.

Hoewel de contra-reformatorische voorstelling strikt genomen realistische middelen wordt gerealiseerd, is het in Rubens' schilderij „Het martelaarschap van de Heilige Livinus” opvallend dat er sprake is van een „open hemel”. De wereld is geen gesloten systeem of een natuurlijke orde — de werkelijkheid ontleent zijn betekenis aan zijn verticale transcendentale gerichtheid.

Een essentieel punt in de traditionele kunst is het feit dat zij religieus verankerd is, en niet slechts een decoratief vormenspel of een esthetisch aangename verkwikking.

Dat is niet alleen bepaald door het onderwerp, maar door een bepaalde opvatting die in het kunstwerk wordt gevisualiseerd, dat geldende normen en waarden in een bepaald licht zet. Als het ons er namelijk om gaat een beter begrip te krijgen van wat moderne kunstenaars bezielt en wat moderne kunst wil zijn, dan moeten wij dezelfde maatstaf aanleggen en erkennen dat ook de moderne kunst haar visie geeft op de (traditionele) normen en waarden, zij het dan dat zij deze normen kritiseert, verwerpt of vervangt door andere.

De Reformatie heeft — dit geldt met name voor de Nederlandse schilderkunst uit de 17e eeuw — gebroken met de door de Kerk voorgeschreven thematiek voor het kunstwerk.

Rookmaaker stelt dat het dilemma waarvoor de schilders zich geplaatst zagen, om namelijk een concrete historische gebeurtenis te combineren met de weergave van het

boventijdelijke karakter van datzelfde gebeuren, werd opgelost door het opgeven van bijbelse scènes als zodanig (pag. 16/17).

Het reformatorisch grondmotief vinden wij echter op een heel ander niveau terug als wij de vanzelfsprekende eenvoud van een landschap van Jan van Goyen vergelijken met de heroïsche tragiek van Poussin die eenzelfde onderwerp behandelt.

Een ander voorbeeld is Jan Steen die in zijn St. Nicolaas-avond een intiem begrip toont voor het 17e eeuwse familielevens.

Tegenover deze „burgerlijke” kunst staat het „adellijke” werk van een Titiaan die ons in picturale taal vertelt dat de muziek geïnspireerd wordt door de liefde en de schoonheid, waarmee wij dan direct in de dubbelzinnige wereld van de allegorieën zijn beland.

De tijd van de Verlichting maakte een eind aan vele tradities. In Modern Art wordt zoveel gesproken over het zg. „Principles of the Enlightenment” dat wij hier met recht van een hoofdthema kunnen spreken.

De in Frankrijk en Engeland ingezette Verlichting zocht haar uitgangspunt niet langer in God, maar in de menselijke rede. In feite kwam het humanisme weer aan de oppervlakte (pag. 43) toen de Reformatie allengs haar greep op de werkelijkheid kwijtraakte.

Door een beroep te doen op het verstandelijk en redelijke redeneren, hoopte men een einde te kunnen maken aan de talloze vruchteloze en bloedige godsdiensttwisten die de wereld eeuwenlang geteisterd hadden.

Doordat men zich echter beperkte tot ken-theoretische vraagstukken, moest men het normatieve waarheids criterium wel laten vallen. Problemen van goed en kwaad interpreterde men op zijn best als „subjective human evolutions of behaviour” (pag. 45).

Van daaruit is het niet moeilijk te concluderen dat er geen intrinsiek of wezenlijk verschil bestaat tussen mensen, dieren, planten en dingen, hetgeen weer betekent dat b.v. de liefde geminimaliseerd wordt tot de lichamelijke handeling en voortaan sexualiteit of kortweg sex heet.

Deze revolutie — want: Umwertung aller Werte — die begon in de binnenkamer van een aantal filosofen, heeft geleidelijk de harten van de brede massa bereikt en veroverd.

Rookmaaker stelt dat de moderne kunst een vrucht is van de Verlichting en dat deze kunst de consequenties laat zien van haar fundamentele uitgangspunt (pag. 49 en 62). Wat hierbij in het geding is, is niets minder dan het (menselijk) inzicht in en het kennen van de werkelijkheid.

Het rationalisme van de Verlichting vond zijn artistieke expressie in de kunst van het classicisme en het opleven van de historische afbeelding (pag. 62).

Maar als eerste „moderne” kunstenaar wordt Goya, de executie van Spanjaarden door de Fransen op 3 mei 1808, met dat van Rubens, het martelaarschap van de Heilige Livinus, (pag. 52 en pag. 15) maakt de bedoeling van Rookmaaker duidelijk. Het wereldbeeld van Goya is gesloten, de hemel is duister en ondoorgrondelijk, Goya toont ons de naakte feiten, hetgeen echter juist zijn visie op de werkelijkheid is!

Als wij een aantal kenmerken zouden aanleggen die het ontstaan van de moderne schilderkunst begeleiden kunnen wij drie aspecten onderscheiden. Rookmaaker spreekt van „three steps to modern art”. Het eerste algemene kenmerk van de moderne schilderkunst is dat het thema als zodanig vervalt. Dit geldt zowel voor de wijze van benaderen als het onderwerp zelf. Naast de reeds genoemde Goya is daar Ingres die het sensuele naakt schildert, de liefde opvat in de zin van lust (pag. 57). De subjectieve interpretatie is belangrijk geworden. De landschappen van Turner laten zien dat niet wat men wéét belangrijk is, maar wat men ziet, liever nog, wat men ondergaat (pag. 55).

Terecht zou men Courbet een „realist” kunnen noemen. Rookmaaker laat zien hoe hij afziet van het verheven thema en de banaalste werkelijkheid tot onderwerp maakt van zijn kunst, niet zonder bewust zijn publiek hiermee te willen schokken.

Nadat aldus vastgesteld kan worden dat Goya, Delacroix, Constable, Corot, Courbet, Daumier en Manet de consequenties van de principes van de Verlichting hebben getrok-

M. de Klijn - Amsterdam

ken (pag. 82) en de kunst „realistisch” is geworden, komen we aan de tweede „stap” naar de moderne kunst.

Precies op het moment waar het naturalisme in zijn verstrekkende consequenties verstek laat gaan treedt het impressionisme als een nieuwe impuls op. Niet wat men ziet is nog belangrijk, maar het licht dat de ogen bereikt. Terecht wordt als consequentie hiervan de vraag gesteld, of het weergegevene betrekking heeft op een werkelijkheid „achter” de dingen, een werkelijkheid die deze lichtstralen veroorzaakt, of niet...

De beslissende stap wordt in 1885 door Monet gedaan (pag. 85) in de richting van de moderne schilderkunst. Er is geen sprake van enige werkelijkheid, het zijn alleen de „sensations” die een rol spelen. Monet schildert een reeks kathedralen die een schimmige, haast spookachtige werking hebben en het is duidelijk dat het contact met de concrete werkelijkheid verbroken is.

Steeds duidelijker wordt het dat de schilderkunst in een impasse is geraakt. Niet alleen zal blijken dat het onmogelijk is om in een gededegreerde samenleving de pretenties van de Kunst, of de profetische functie van de kunstenaar te handhaven. De kunstenaars zelf staan evenzeer voor een dilemma. Enerzijds wil men de werkelijkheid behouden, anderzijds ziet men zich genoodzaakt niet in herhalingen te vallen.

De kunst van Suerat, Gauguin, van Gogh en Cézanne toont aan dat men ernstig geprobeerd heeft het contact met de werkelijkheid te herstellen en een basis trachtte te vinden om de werkelijkheid te benaderen waarbij zowel recht werd gedaan aan de waarneming als aan het logische denken.

Alle vier kunstenaars hebben getracht een dieperliggende structuur achter de werkelijkheid te benaderen en uit te drukken, maar bij geen van hen werd de nagestreefde synthese van waarneming en denken werkelijk bereikt (pag. 97).

De laatste veelbetekenende stap naar de moderne kunst zal door Picasso worden genomen — de sprong naar het absurde. Rookmaaker behandelt evenwel ook verschillende tussenstadia zoals de Jugendstil, het Franse fauvisme, het Duitse expressionisme en de abstract lyrische schilderkunst van Kandinsky. Toch meen ik er goed aan te doen deze essentiële stappen naar de moderne kunst te belichten omdat b.v. het werk van Cézanne doorgaans wordt opgevat als de eerste werkelijk moderne kunst terwijl in Rookmaaker's boek de positie van Cézanne door Monet en Picasso geheel anders belicht wordt. Het absurde is de consequentie van de aanname dat er geen universele waarden en normen zijn. Alle werkelijkheid verliest op deze wijze zijn zin en samenhang en wordt zinloos.

Zoals bij Monet wordt ook op de stellingname van Picasso verschillend gereageerd. Mondriaan wijst het absurde af en ontwikkelt een puristisch abstracte stijl. Een groep schilders waaronder Gleizes, Metzinger en Delaunay zagen in het cubistisch experiment van Braque en Picasso uitsluitend een nieuwe stijl en een ieder ging daarmee zijn eigen dogmatische en esthetisch steriele (wat inhoudloze) kant op.

Zoals Renoir terugschrok voor de consequenties die Monet trok is Derain een exponent van de schilders die de vondsten van Picasso „humaniseerden” maar tegelijkertijd hierdoor voor de moderne schilderkunst van minder belang zijn.

De meest „positieve” reactie kwam van Duchamp die het absurde tot een hoogtepunt opvoerde en met zijn zgn. ready-mades de voorloper werd van het nihilistisch-absurdistische Dadaïsme dat in 1916 in Zürich werd gepropageerd.

De ontwikkelingsgang van de moderne kunst is hier in wezen mee verteld, want wat in Modern Art na pag. 130 inzet onder de titel „Into the New Era” behandelt in feite

een groot aantal kunstwerken, kunstenaars en stromingen die — zoals Rookmaaker het interpreteert — nog steeds verstrikt zijn in de ideeën van de Verlichting. Zijn oordeel luidt dan ook dat deze principes hebben bewezen dat zij valse goden waren, maar dat er geen nieuwe principes waren om deze te vervangen (pag. 163 en 196). De nieuwe cultuur verrijst en zij heeft de oude tradities en normen achter zich gelaten.

Rookmaaker noemt dit een neo-paganistisch primitivisme (pag. 190). Wat de nieuwe tijd heeft aangetoond is, dat het normverlies dat inzette met de Verlichting doordat de mens zichzelf autonoom verklaarde, een desintegratie van de samenleving heeft teweeg gebracht, zodat er ook tussen de kunst en de wetenschap een scheiding is aangebracht (pag. 204/205).

De principes van de Verlichting hebben algemene geldigheid gekregen en zoals Rookmaaker het noemt, Modern Art has won the battle.

Zeker is het zo dat men de moderne kunst ook positief kan benaderen. Met name zijn er vele kunstenaars te noemen die tegen de tijdgeest, het rationalisme, het absurde en de onmenselijkheid hebben geprotesteerd. Rookmaaker geeft daar ook voorbeelden van. Het afgebeelde affiche van Andersens (pag. 134) laat zien dat men ook positief gebruik kan maken van de door het cubisme verworven stijlprincipes. Het werk van de christelijk diep bewogen Georges Rouault is een ander voorbeeld waarin de kunstenaar met name in zijn serie etsen de zgn. „Miserere” op contemplatieve wijze veelzijdig uitdrukking weet te geven aan universele, door God geïnspireerde gevoelens van menselijkheid (pag. 158).

Maar Rookmaaker critiseert iedere poging om vanuit de fictie van een gesloten wereldbeeld of systeem een irrationele sprong te maken naar de wereld van b.v. het surrealisme, de happening, de drug-ervaring, de atonale muziek of het anarchistische protest. Het doet vreemd aan om dit alles zo op één lijn te zetten. Het gaat er Rookmaaker echter om het wezenlijke grondmotief in al deze stromingen aan te tonen dat in feite steeds hetzelfde blijkt te zijn, hoewel de uitwerking ervan met name in existentiële zin kan verschillen. Hij laat ons niet onkundig van de resultaten van een eventuele revolutionaire actie. Op pag. 214 stelt hij ons een wereld in het vooruitzicht... „changed even more in the direction of the world view that had been the driving force ever since the Enlightenment, a completely secularized world, without God, in a closed system, with a duality of rationality and irrationality, naturalistic and mystic at the same time.”

Dit dualisme moet verstaan worden en men moet het trachten te boven te komen. Moderne kunst is niet neutraal en komt ook niet automatisch of historisch bepaald op ons af volgens een strikt gedetermineerd patroon. Op ieder niveau in de beeldende kunst hebben kunstenaars bewust gewikt en gewogen en hebben zij hun keuze bepaald. Het is er Rookmaaker om te doen dat wij vooral de geestelijke implicaties en de morele consequenties van hun keuze onder ogen zien.

☆☆☆ „Geboortebeperving”

Dat is een actueel probleem. Men weet dat met het oog daarop velen in ons land de „kinderbijslag” willen beperken of opheffen. Het is interessant te vernemen dat in de Sovjet-Unie juist grote bezorgdheid heerst over het lage geboortecijfer van de laatste jaren. In 1967 vormden gezinnen met één of twee kinderen ruim tachtig procent van alle gezinnen in de Sovjet-Unie. Bijna tien procent had drie kinderen. Slechts zes procent had er meer. De zorg van de autoriteiten richt zich vooral daarop, dat in kleine gezinnen de kinderen onontkoombaar met „anti-maatschappelijke tendenzen” worden besmet! Als oorzaak van het vormen van kleine gezinnen worden genoemd het werken van de gehuwde vrouwen en het hogere beschavingspeil der bevolking. En als middel tot verbetering van het euvel wordt aanbevolen — kinderbijslag.

Piraten gaan onder

Er is wel eens beweerd, dat ons volk vroeger een volk van strandjutters en zeerovers is geweest. Men zegt wel meer en alles zal wel niet waar zijn. Maar als u goed zoekt vindt u waarschijnlijk in uw voorgeslacht wel zeelieden. Dan moeten we over de rest maar zwijgen. Want in weinig talen ter wereld vindt u termen van gelijke inhoud als: voetenspoelen, kielhalen, enteren, boegspriet lopen, voor de mast en de breeveertien opgaan.

Ons volkje heeft dan ook een zwak plekje overgehouden voor zeerobben, zeeschuimers en zeerovers. Daarom liggen er voor de nederlandse kust — evenals voor de engelse — altijd wel enkele illegale radiozendschepen, zogenaamde piraatzenders. Die liggen daar even buiten de territoriale wateren op de door Hugo de Groot zo terecht genaamde „Vrije Zee”. Ze zenden hun eigen programma's uit, die voor driekwart uit populaire muziek en voor een kwart uit reclame bestaan, ongeacht de internationale afspraken inzake golflengten en zendsterkten; ze zijn ongrijpbaar wanneer ze andere zenders storen, ze hebben lak aan alle juridische regels en voelen zich in de ether thuis als een vis in het water.

Want wel heeft onze regering zes jaar geleden het zogenaamde Convent van Straatsburg aanvaard (hetwelk inhield dat men illegale zenders niet zal laten bevoorraden) maar ze heeft deze afspraak nimmer tot uitvoer gebracht. Waarschijnlijk vanwege de sympathie, welke ons volk heeft of had voor zijn ondeugd: Veronica. Het illegale zendschip Veronica heeft een plekje in ieders hart. De katholieken denken daarbij aan de Heilige Veronica, de protestanten aan het Schaap Veronica van Annie Schmidt, en de communisten denken aan de Onheilige Veronica. Al jaren ligt dat schip voor onze kust en zendt populaire muziek met populaire reclame en populaire praatjes uit. Over zijn wordingsgeschiedenis is een boek verschenen: een zeeroversroman, spelende in de twintigste eeuw. De zender is in ongerechtigheid geconcipieerd en in zonde op zijn plaats gekomen; een ongelooflijke reeks van intriges waar geen goeds van te verwachten was. Toch populair als geen andere zender. U kunt geen werkplaats, geen café of wachtkamer binnengaan of de radio schalt Veronica. Wanneer uw wagen „op de kelder” is geweest staat zijn radio tien tegen een op het „station waar zoveel muziek in zit”. En het radiobestel van het vasteland is door Veronica

zodanig beïnvloed, dat twee van de drie Hilversumse stations bijna doorlopend populaire amusementsmuziek geven, en dat ook de officiële radio thans reclames verzorgt.

Die reclame. Veronica bestaat er royaal van, want u moet niet denken dat zij financiën uit ledencontributies verkrijgt. Weet u hoeveel die reclame haar opbrengt? Zo'n slordige twintig miljoen gulden per jaar, belastingvrij. Veronica kan dan ook wel een fractie van haar baten aan liefdadigheid uitgeven, zoals zij luide doet. En waarom belastingvrij? Omdat Veronica om fiscale redenen eigendom is van een Liechtensteinse onderneming; en Liechtenstein is een staatje dat leeft van zijn postzegels en dat vrijwel niemand tot de kaste van belastingbetalers toelaat!

Dat Veronica onze officiële zenders tot invoering van reclame-boodschappen heeft genoodzaakt, is een ernstige zaak. Want door de radioreclame is bij de dagbladpers een grote teruggang in de inkomsten veroorzaakt, waarom gezegde pers om subsidie de hand ophoudt bij de overheid, die haar deze strop aandeed. Zo hangen alle dingen op dit ondermaanse samen en het wordt steeds ingewikkelder.

Het spreekwoord zegt dat grote honden elkaar niet bijten. Maar dat gaat voor piraatzenders niet altijd op. In Engeland werd al vijf jaar geleden een illegale zender op een eilandje in de Thames door de concurrentie overmand; werd al een ondernemer geruisloos neergeschoten! En Veronica heeft de laatste jaren zijn beste vriend en vijand naast zich gehad: de zwitserse illegale zender Nordsee. Nu — ze beten elkaar voortdurend. Wel hielpen ze elkaar van tijd tot tijd met bevoorradings en zo, maar dan weer konden we in de krant lezen dat de een de ander probeerde te enteren, in beslag te nemen, binnen de territoriale wateren te voeren en dergelijke zeeroversspelletjes, die verdacht veel aan zeeschuimerij deden denken.

De achtergrond was deze. Door de populariteit van Veronica kon de regering moeilijk ingrijpen; en Nordsee profiteerde daarvan door onder de paraplu van Veronica droog te staan. Veronica vond dat niet leuk, want Nordsee maakte het met zijn uitzendingen vaak zo bont, dat Veronica terecht vreesde dat onze regering eens gedwongen zou worden in te grijpen en het Convent van Straatsburg toe te passen; de „uithongeringsmethode”, zoals de VVD dat noemt. Hetgeen het einde tevens van Veronica zou betekenen. Bovendien hadden de zenders het ongeluk, dat ze door hun gelijktijdigheid en hun golflengteverschil een storing tot in Australië opriepen!

Nu meende Veronica ook niet alles van Nordsee te moeten nemen. Want de zwitsers hadden een schuld van rond een miljoen gulden aan Veronica, waarvoor ze het schip in onderpand hadden verbonden. Niet dat ze hulpbehoevend waren, want nog onlangs boden ze Veronica integrale betaling van de schuld aan — maar Veronica wilde liever de greep op het schip houden en weigerde betaling. Vandaar die pogingen om het schip binnen de territoriale wateren te brengen — want op dat moment kon Veronica haar pandrecht op Nordsee doen gelden. En dat recht was meer dan f 1 miljoen waard. Een moeilijke zaak? Jawel; in een kort geding verklaarde de rechter onlangs dat het ge-

vecht tussen die twee iets had van een gevecht tussen twee palingen in gelei, ergens op de planeet Neptunus gevoerd.

Toen dan ook midden mei van dit jaar een bom ontplofte in de machinekamer van Nordsee... was de verdenking tegen Veronica zo groot, dat zelfs de Nordsee-eigenaars haastig uitspraken: dat kan Veronica niet hebben gedaan want zo zijn ze daar niet. Maar zo waren ze daar wel. Het werd in een ommezien bekend dat de directie van Veronica een paar helpers had gehuurd, die de Nordsee onklaar zouden maken en binnen onze grenzen brengen. De verantwoordelijke man van Veronica was naar Hongarije op jacht gegaan en zou hiermee een sluitend alibi hebben. Dacht hij. Hij meende bij zijn thuiskomst de buit binnen te zullen vinden, maar werd zelf tot jachtbuit bevorderd en vastgehouden.

Dit alles moest het einde van de beide illegale zenders inluiden. Het demissionaire kabinet haastte zich de afspraken van Straatsburg aan de orde te stellen. De zenders mogen niet meer provianderen. De uithongeringsmethode — maar de enige methode om orde op zaken te stellen in een ether, waar de zenders bij elkaar op schoot zitten en waar de belangen van zee- en luchtvaart beschermd moeten worden tegen piraterij.

Er zijn wel enkele lessen te trekken uit de ondergang van deze piraten. En dat doen we maar gauw voor hun stem in de golven ondergaat.

Eerst deze. Dat een zender een zeer winstgevende onderneming kan zijn, wanneer hij de hele dag amusementsmuziek uitzendt en van de reclame leeft. Dat heeft toch consequenties ten aanzien van ons radiobestel, dat moest kunnen leven van de reclames maar de hand ophoudt voor contributies van leden en subsidies van de overheid.

Dan deze. Dat een zendstation, zelfs een illegaal, zoveel supporters kan krijgen, dat deze tesamen — zonder principiële binding, zonder contributies, zonder eigen blad — een illegaal bestaan mogelijk en een regeringsingreep tot nu toe onmogelijk maakten.

Voorts deze. Dat een invloedrijk publiciteitsmedium vrijwillige betaling ontvangt van zijn aanhangers, ruimschoots voldoende om zijn onkosten te dekken en voor zijn eigenaars belangrijke baten op te leveren. Daar moeten onze kranten, die nu de hand ophouden voor overheidssubsidie, een voorbeeld aan nemen.

Tenslotte deze les. Als onze regering serieus alle publiciteitsmedia (kranten, televisie en radio) door middel van subsidies in de hand denkt te krijgen — dat dan op de duur weer een illegaal zendschip voor onze kust zou opduiken en van daar de stem van Vrij Nederland zou klinken. Want ergens zijn en blijven wij een volk van piraten, die nog geloven aan de Vrije Zee.

D. W. L. MILO - Vierhouten

Al werd het fijne van de zaak-Stavinsky nooit precies duidelijk, toch was de opwindend om dat typisch-Franse schandaal groot genoeg, om te kunnen dienen als lont in het kruisvat.

In de avond van 5 februari 1934 kwam de explosie: een gigantische demonstratie vond in Parijs plaats, door duizenden en duizenden Fransen van rechtse kant. Ziet men nauwkeurig toe, dan blijkt, hoe groot de verschillen tussen de vele deelnemende partijen en groeperingen zijn geweest.

Maar dáár had men op dat moment geen oog voor! Het was de tijd van Mussolini en Hitler; democratische vormen van bewind werden elders op min of meer fatsoenlijke wijze onder de voet gelopen. Totalitaire systemen schenen troef. En juist nu scheen voor de verschrikte Franse democratie ook in Frankrijk het regeringssysteem te wankelen, onder de geweldige druk van wat men dan maar gemakshalve in de paniek van dat ogenblik allemaal 'fascisten' noemde.

De manier van optreden deed dan ook vaak genoeg denken aan de wijze, waarop de Nazi's of de 'Fasci di Combattimento' zich manifesteerden. Dat wel, maar de doeleinden lagen toch wel geheel anders. Zo waren er de 'Vuurkruizers' van de gewezen kolonel De la Rocque, die herstel van het koningschap wilden; daarbij gesteund door de mensen van de ultra-conservatieve schrijver Charles Maurras, de zogenaamde **Acton Française**, die met name het 19e eeuwse koningschap mét de grote rol van de Rooms-Katholieke kerk wilde herstellen. Semi-militair was de organisatie van de **'Camelots du Roi'** en vooral anti-democratisch; ten dele ontstaan uit veteranen-clubs waren er dan nog de **Solidarité Française** en de **'Jeunes Patriotes'**, eveneens uit op een koninklijk bewind, liefst door een Bonaparte, d.w.z. een afstameling van Napoleon I (of III).

In de meeste van deze groeperingen valt het op, dat men geen prijs meer stelt op de individuele betekenis van de mens. Bescherming zoekt men in de collectiviteit, vooral die, welke geboden wordt door de staat en de volksgemeenschap. **De staat wordt de afgod**; daaraan draagt de enkeling heel zijn vrijheid op. Niet langer een democratisch stelsel, waar het persoonlijk belang weliswaar soms moet wijken voor het algemeen belang, maar dan toch zo weinig mogelijk. Nee, nu streeft men — in het meest extreme geval — naar een staat, die de totaliteit van het leven van alle burgers gaat omvatten.

„De democratie is slechts een illusie, want het algemeen kiesrecht bevat geen enkel werkelijk recht. **Deze ontbinding van de democratie opent de weg voor het cesarisme, dat onweerstaanbaar aankomt.**”

(Oswald Spengler - Der Untergang des Abendlandes)

Wat hebben al die groepen toen, in februari 1934 beoogd? Het is nog steeds geen uitgemakte zaak. Vaststaat, dat men en bloc optrok naar het gebouw van de Nationale Vergadering, waar het tot enorme gevechten kwam met politie, leger en gardes mobiles. Ieder, die het bestaande systeem in die nacht had helpen verdedigen, was ervan overtuigd, dat hier sprake was van een regelrechte poging tot een staatsgreep. De demonstranten zélf hebben echter steeds ontkend, dat iets dergelijks in hun bedoeling zou hebben gelegen; gezien het feit, dat het Frankrijk van dat moment ook geen enkele 'sterke man' kon leveren, die hun doeleinden kon realiseren, is dat misschien ook wel plausibel.

'Links' reageerde op merkwaardige wijze. De radicale Daladier, die juist op het punt stond, een nieuw kabinet te vormen, trok zich terug. De kans op een coup d'état werd nú wel erg groot, omdat de deur voor 'rechts' zodoende plotseling gehéel open stond. De socialistische reageren daarop met een enorme demonstratie van hun aanhangers, uiteraard vóór alles, wat met de Franse Revolutie samenhangt, en dus op de Place de la Bastille.

Het grootste nieuws was het alrijd door de communisten. Bij hen was het altijd een wet van Meden en Perzen geweest, dat een communist nooit of te nimmer samenwerking zoekt met burgerlijke politieke par-

TOUWTREKKEN IN FRANKRIJK

(3)

EEN LAND
OP WEG NAAR HET CEJARUME

door

H. L. BOGAARD

tijen. Om die reden had men in Duitsland dan ook de Republiek van Weimar steeds tegengewerkt. Tot men in 1933, bij Hitlers „Machtübernahme” ontdekte, hoezeer men aldus zichzelf in het schip had gewerkt... Langzaam groeide nu de gedachte, en feitelijk bij de Franse communisten het eerst, dat bóvenal gedacht moest worden aan de strijd tegen het fascisme. In dát kader zou men dan eventueel ook bereid moeten zijn, samenwerking met 'bourgeois-moeten' en dus ondersteunen van de burgerlijk-democratische staatsvorm te accepteren. Allicht, zónder het uiteindelijke doel uit het oog te verliezen: de wereldrevolutie.

Het is boeiend, in de fascinerende memoires van Annie Romein-Verschoor, **Omzien in verwondering**, te lezen, hoe men zich begon te wapenen tegen het allengs onderkende gevaar van fascisme en nazisme, in het begin van de dertiger jaren. Een enkele intellectueel begon, zo hier en daar, met een waarschuwend woord; in 1932 kwam een aantal kunstenaars en mensen van wetenschap in Amsterdam bijeen. Het daar gevormde comité belegde in '33 opnieuw een vergadering, ditmaal in Parijs. Daar kreeg het — na de spannende dagen van februari '34 — zijn definitieve titel: **Comité van Waakzaamheid van antifascistische intellectuelen.**

Om deze kern vormt zich dan, wat men het **Volksfront** is gaan noemen. Men bedoelt daarmee de langzaam groeiende samenwerking, eerst tussen communisten en socialistische (gepaard gaande met allerhande vaak kleinzellige ruzietjes over beleidskwesties en procedures); daarna zoeken een aantal radicalen, hun weinig kordate partijleiding beu, toenadering. Een voorlopig succes van deze driedovoudige samenwerking is een geweldige demonstratie op de Nationale Feestdag, 14 juli 1935, door ruim 300.000, het linkse Frankrijk

vertegenwoordigende, mensen, ten gunste van de democratische republiek. De definitieve oogst van deze politieke samenwerking haalt men binnen in het volgende jaar. De verkiezingen van 1936 leverden namelijk een zeer grote overwinning op voor het Volksfront: drieënzestig procent van de stemmen!

Een addertje onder het gras was evenwel het feit, dat de winst met name bij de communisten gezocht moest worden, terwijl de radicalen circa één-derde van hun aanhang hadden verspeeld, en de socialistische partij stabiel was gebleven.

De tweespalt onder het Franse volk komt in de nu volgende jaren wel heel duidelijk naar voren. Enerzijds, we zagen het al in het eerste artikel van deze reeks, dat vreesde, dat Frankrijk zal inboeten aan waardigheid en postuur, anderzijds de zorg, dat de Revolutie nog steeds niet wezenlijk aan zijn voltooiing is toegekomen.

De reactie op de overwinning van de Volksfront-partij is er primair één van angst, dat Frankrijk ten onder zal gaan. Men is democratisch verslagen, derhalve kan de reactie niet anders dan anti-democratisch zijn. Daarnaast is er de zweeps slag van de bolsjewiekenhaat, die direct na de verkiezingen leidt tot een reusachtige kapitaalvlucht.

De man, die het waagt, ondanks een reeks onzekere factoren (zoals de vraag, óf de communisten nu inderdaad wel in een regering willen plaatsnemen), een kabinet te vormen op basis van de Volksfront-meerderheid, de socialist **Léon Blum**, is voor de tegenstanders zoveel als de antichrist.

Ik vond over hem een uitspraak van de hierboven vermelde **Charles Maurras**, die er bepaald niet om liegt:

„Deze genaturaliseerde Duitse jood of zoon van een genaturaliseerde... hoort niet als een normaal mens behandeld te worden. Het is een monster. Het is een beest van de heimat-los-dialectiek. Menselijk afval dat ook als zodanig behandeld moet worden... Het is iemand om dood te schieten, maar dan in zijn rug.”

(Action Française, 9 april 1935)

Ondanks een dergelijke smerige vorm van 'oppositie' en ongeacht de matheid, waarmee zijn partners zich inzetten voor het regeringsprogramma, gaat Léon Blum met groot enthousiasme aan het werk.

Over zijn programma de volgende maal iets meer, evenals over de oorzaken, die al binnen vrij korte tijd de kansen voor het Volksfront deden slinken tot nul.

Tekenend voor de sfeer én voor de onwil, ook binnen het leger, is wel het feit, dat op een parade, door een minister afgenomen, de soldaten het gebruikelijke (als eerbewijs bedoelde) commando 'Hoofd rechts' kregen, maar wél op een moment, dat de betrokken minister zich aan de linkerzijde bevindt...

Zaltbommel, juni 1971.

Boekbespreking

De Afscheiding van 1834.

Eerste deel Gorinchem en „Beneden-Gelderland”, door dr C. Smits. Uitgave van Drukkerij-Uitgeverij De Nijverheid, Oudkarspel - februari 1971. 447 blz. Prijs f 34,—.

Dezer dagen werden wij verrast met een fraai boekwerk. Onder bovenstaande titel meent de schrijver, de te Gorinchem geboren, doch te Haren (Groningen) wonende, in den lande wel bekende heer dr C. Smits nieuw licht te kunnen werpen op de eerste jaren van deze „beweging”. Het woord is van de schrijver.

De auteur schenkt veel aandacht aan het optreden van ds Hendrik Peter Scholte (1805-1868). Anders is uiteraard ondenkbaar. De ondertitel van het boek verraadt het werkkterrein, Gorinchem en „Beneden-Gelderland”. De grote verdienste van dr Smits is, dat zijn geschrift steunt op uitgebreid en nauwkeurig onderzoek in alle mogelijke en ook onmogelijke archieven. Bij dit speurwerk van vele jaren komt nog een uitgebreide kennis van welhaast alles, dat door prominenten, vooral uit eigen kring, omtrent het onderwerp Afscheiding naar voren werd gebracht. Een uitvoerig overzicht van geraadpleegde literatuur en gebruikte bronnen is aan het royaal verzorgde in blauw linnen gouden stempelpand gebonden boek toegevoegd. De zogenaamde „Scholtepapers”, die te Pella Iowa worden bewaard zijn in de studie voor een belangrijk deel verwerkt. De geïnteresseerde lezer vindt in de publicatie aspecten van het godsdienstig leven in enige dorpen — hier beschreven gebied, Langerak (en omgeving — iets over Hardinxveld, Gorinchem, Leerdam, Noordeloos); Vuren, Herwijnen, Haften, Tricht, Brakel, Poederoyen, Aalst, Nederhemert-Well, Hoenza-Driel, Zuilichem, Nieuwaal en Gameren werden zo uitputtend mogelijk onderzocht en te boek gesteld.

Ook is aandacht geschonken aan de „gewone man” in de kerk en zijn hier en daar gegevens van genealogische aard ingevoegd. Men vindt b.v. een genealogische tabel Scholte ingebonden. Ook wordt aan de „Scholte-graven” te Pella Iowa veel aandacht geschonken. Het geheel is geworden tot een verdienstelijk voorbeeld van streekgeschiedenis van wetenschappelijk hoge kwaliteit. Stellig zullen velen, ook niet geestverwanten, het boek met genoegen ter hand nemen.

Een deel van het beschreven gebied maakte destijds deel uit van het oude Teisterbant. De schrijver deelt mede, dat hem bij zijn onderzoekingen te velde, ten aanzien van het godsdienstig leven het meest trof, „het worstelen om de zekerheid des geloofs”.

Aangezien zijn werk een beschrijvend karakter draagt komt hij niet toe aan het zoeken van een verklaring voor dit verschijnsel. Zo wordt de naam van mr Isaac da Costa wel in het boek gevonden, doch niet die van diens leermeester Bilderdijk. Evenmin ontmoet men de naam Kohlbrügge. Aldus wordt voorbijgegaan aan een aantal bekenden, die mogelijk anderen bij het geven van hun oplossing menen te kunnen gebruiken.

Hetgeen met betrekking tot het wapen Hasselman onder Arnaut Hasselman wordt opgemerkt (blz. 64, vgl. blz. 59 n. 2) is hier het vermelden waard. De heer Smits schrijft: „Het blazoen van zijn geslacht bevat een ruiter te paard. ¹⁾ Hij heeft dit wellicht nooit geweten (cursivering van mij v.B.). Dit staat nog te bezien. Ik wil dit hieronder gaarne nader toelichten. Het doet niets af aan mijn grote waardering voor deze studie, die ik gaarne in veler handen zie.

Het werk wordt aangekondigd als: Eerste deel. Het kan echter als afzonderlijk geheel worden gelezen. De toevoeging: eerste deel betekent slechts, dat de schrijver inmiddels is verder gegaan met zijn studie — deze betreft een andere groep van Afgescheiden gemeenten. De prijs van het boek is in overeenstemming met het jaartal f 34,—. Vraagt gij naar Rijnse wijn, let dan op het jaartal. De mij onbekende uitgever voert, blijkens de ontvangen nota, als huisstijl Oranje.

Men vond heraldieke tekens niet slechts op zegels aan oorkonden, doch ook op gebrandschilderde (kerk)ramen, even zo goed als op rouwborden en op grafmonumenten en op tal van gebruiksvoorwerpen: op grenspalen, op gevelstenen, op schilderijen, op avondmaalszilver en in bijbels. Het wapen Greydanus vond men op een mosterdvat. Dit beeldschrift was duidelijk voor de middeleeuwse, niet rationalistisch denken van de mens. De ganse geschiedenis van de middeleeuwen staat geschreven in het blazoen is een uitspraak van Victor Hugo. Het door de auteur doorkruiste gebied is dan niet te denken los van de invloed van de Norbertijnen, de praemonstatenser abdijen Marienweerd (te Beesd aan de Linge, eerste standplaats van dr A. Kuyper Sr), Bern nabij Heusden en Middelburg, van de Duitse Heren (Ridderlijk Duitse Orde Balije van Utrecht) en meer verwijderd (Nederhemert, Heusden) van de Wilhelmieten (Willem van Haleval, overleden 1157 - Aquitanië, Pisa, Siena, Baseldonck (s-Hertogenbosch) en later 17e eeuw Huybergen in Noord-Brabant).

Nog op zijn oude dag vond Voetius, wiens familie relaties had onderhouden met Baseldonck, zie boven, het de moeite waard een aantekening te maken betreffende zijn familiewapen. ²⁾

Met betrekking tot het devies, behorend bij het embleem van de Universiteit van Utrecht maakte Puchinger de opmerking, de woorden „Sol Justitiae Illustrata Nos”: Zonne der gerechtigheid, beschijn ons! zijn afkomstig van Augustinus. Hier wordt teruggegrepen naar het laatste hoofdstuk van het Oude Testament, Maleachi 4 en wel vers 2: U lieden daarentegen, die zijn naam vreest, zal de Zonne der gerechtigheid opgaan, en er zal genezing zijn onder haar vleugelen. ³⁾

De door Smits op blz. 252 genoemde Gosewina Spiering was dochter van de Brakelse diaken, ouderling, kerkmeester en heemraad Cornelis Spiering, geboren Veen in 1698, zoon van Michiel en vernoemd naar de grootvader van vaderszijde (1634-1695), eveneens diaken, ouderling, schepen en burgemeester, doch dan te Veen. Een oom van laatstgenoemde werd met de namen Dirck Jansz. Spierinck de Wel en de vermelding „in zijn leven kerkmeester tot Veen, gestorven 19 juni 1646” begraven in de kerk aldaar. Zijn graf is onder die van Veen tot op de huidige dag. Op de zerk vindt men nog het wapen Spiering: een wiel, helmteken en wiel tussen een vlucht.

De familienaam Spiering is door de geschiedschrijver verbonden aan het ontstaan van Heusden, in later tijd de geboorteplaats van genoemde Gijsbert Voetius, de eerste hoogleraar in de theologische faculteit van de Universiteit te Utrecht.

Het wapen van Heusden is eveneens een wiel. Het gaat terug op een ruiterzegel. Het wiel op het schild van deze ruiter is een zogenaamd „zonnerad”.

De oud-rijksarchivaris dr J. P. W. A. Smit, heraldiek deskundige in de commissie van drie tot het samenstellen van het wapen van Mgr. drs J. Bluysen,

bisschop van s-Hertogenbosch, 1966, staat in zijn studie De Brabantse beelden en tekens van recht, s-Gravenhage 1957, stil bij het hier besproken symbool. Hij geeft de naam „radkruis” aan een stelsel van lijnen en takken, nader omschreven als een versiering van zes of acht lijnen „radiaal” uitgaande van de knopvormige uitstekende umbo en eindigend in even zoveel bollen. Het zegel van de abbdij van Bern van 1261 bevat volgens de zojuist genoemde schrijver deze versiering en wel met zes takken. Een achtpakig radkruis vond Smits reeds op een munt van Desiderius koning der Longobarden (756-774). Hij acht dit teken bijzonder kenmerkend voor het rijk van Lotharius I (840-855) oudste zoon van Lodewijk de Vrome. Na een diep onderzoek komt de schrijver met betrekking tot het Heusdense wiel vervolgens tot deze uitspraak: „Zodoende kan men stellen, dat het gelijkarmig kruis, het achtpakig Longobarden-radkruis en niet minder het Christus monogram als zijn prototypen in aanmerking komen. ⁴⁾

Michiel Spiering voornoemd huwde Babiloniënbroek 27 mei 1691 Josina Kelck, dochter van schipper Jan Jansz. Kelck de Jonge, beurtschipper van Dordrecht op „der Vere” (= Campvere = Veere (Zld)). What is a name? „Hij spreekt de bloeme een tale, mij is het kruid beleefd, mij groet het altemale, 't geen God geschapen heeft.”

Babiloniënbroek en Den Hill. Den Hill, de heerlijkheid bevat niets dan het dorp, ging in 1725 over aan Mr Marten Huysman te Middelburg, wiens achterkleindochter vrouwe Cornelia Martha Leydecker de Bruyn, echtgenote van Jhr. Adriaan van Straten daarvan het bezit gehad heeft, leest men elders. ⁵⁾

Het kan niet onbekend zijn, dat de moeder van wijlen Prof. dr K. Schilder, ook diens naam wordt door dr Smits vermeld in het naamregister hetwelk aan zijn werk is toegevoegd onder verwijzing naar blz. 140, n. 1 (6), was genaamd Grietje Leydecker (1854-1926), dochter van Arnoldus bij Neeltje Hoksbergen (1829-1906), een nicht, oomzegger van de kruisdominee Dirk Hoksbergen (1800-1870). ⁷⁾

Verbond en doop. Hoe bejegt men zijn kinderen? Hoe beziet men zijn voorgelacht?

Leydecker (Leydecker). De naam ontmoet men in het Biographisch Woordenboek van Prot. Godgeleerden in Nederland, deel V, s-Gravenhage 1943, p. 772 vlg. In datzelfde deel een bijdrage betreffende Johannes à Lasco (1499-1560), Pool van geboorte „van bijzondere betekenis voor de organisatie van de Gereformeerde Kerk in de Nederlanden”, neef, oomzegger van de aartsbisschop van Gnessen (1456, 1510-1531), moedersnaam: Susanna (8) van Bakowa-Gora.

„Schilder”, naam van handwerker, tevens kunstenaar, die schilden vervaardigde, die zowel uit artistiek als technisch oogpunt aan hoge eisen voldeden en van hoog gehalte waren. De schilders berpekten zich niet tot het maken van deze schilden, doch vervaardigden alles wat verder nog tot de ridderlijke uitrusting behoorden, zoals zadels, tuig, toom enzovoort. ⁹⁾

Een ruiter te paard. Het wapen Holleman (Almkerk): in zwart een hollend paard op grasgrond. ¹⁰⁾ Mijn mening is, dat deze paarden — telkens te herleiden zijn tot Hippo Regius, alwaar Augustinus 40 jaar lang predikte en de overblijfselen van de Basilica Pacis nog getuigenis afleggen van het feit, dat de vestiging van het Godsrijk hier beneden met de bouwkunst gepaard ging. Gelijk bekend werkten de Premonstratensers, witte heren, d.w.z. witte toog met wit scapulier en ceintuur, wit schoudermanteltje zonder punt, van voren open doch met knoopjes sluitbaar. Aan het schoudermanteltje een kleine capuce, gelijk aan de mozetta van hanunniken en prelaten, witte bonnet, abbdij van Bern, samen met de Duitse Heren (Schelluinen, Werkendam).

Zowel de Praemonstratensers als de Ridderlijke Duitse Orde volgde de regels van Augustinus.

Nu een paardensprong: Hippo, Milaan, Trier. Ambrosius-Augustinus. Te Veen vindt men op het kerkhof nog graven met de familienaam Ambrosius. De familie Van den Heuvel had daar in het begin van de 17e eeuw een verwant die de titel ridder voerde en raad van Keulen was.

Augustinus - orthodoxie. Twee begrippen. De kerkvader gebruikt het bijv. naamwoord ook eenmaal als hij zegt, dat men de religie niet moet zoeken bij heidēnen, kettlers, schismatici of Joden, maar alleen bij de katholieke Christenen „of gezonde leer en de volgelingen van het ware.”

Boven Gorinchem, in de beneden Waal, bij Brakel en verder oostwaarts, ving men prikken, die de kabeljouwvisser van Maassluis tot aas dienden bij hun IJslaanse visserij.

In de Grote Kerk aldaar, de eerste gift tot de opbouw van deze kerk kwam van Ionas Cabeliau, wapen in rood twee zilveren vissen, broeder van Abraham Cabeliau, die in 1597 met de Ionas en de Zeeridder naar Brazilië zeilde en „toebacca” mee terugbracht en vervolgens Gotenburg in Zweden stichtte, vond men het woord orthodox en leest men op een der zerken:

Ick rust in Godt. Dit is Augustinus: „Gij hebt ons tot U gemaakt en ons hart is onrustig totdat het rust in U.” In deze kerk werd dr A. Kuyper gedoopt.

Heer van Zoelen en Brakel was in de 18e eeuw, tot 1772 Carel baron Pieck, ambtman, richter en dijkgraaf van Beesd, Mariënwaerd en Rhenoy. Hij tekende 25 februari 1723 de acte van collatie betreffende de beroeping tot predikant van de candidaat Bogislaus David Cassius, een Pool van geboorte, die de gemeente van Zoelen meer dan een halve eeuw zou dienen, tot 17 oktober 1775 „door hoghe jaeren en langduurigen arbeid afgeslooft en verzwaakt.”

„Maar ten tijde van den avond zal er licht wezen.” Zacharia 14 : 7.

Tijdens het leven van de ambtsman verschenen in 1757 een nieuwe geïllustreerde bijbeluitgave met de wapens van s-Gravenhage en Middelburg. Exemplaren van deze uitgave liggen nog in de herenbank in de kerk van Zoelen. De titelprent van deze bijbel vertoont een kandelaar tussen twee olijfbomen en verwijst verder naar Zacharias IV en Openbaring XI. Kerkmeester te Zoelen was anno 1771 de timmerman Arn. Hasselman. Anno 1768 werd tot ouderling van de kerk te Zoelen gekozen: de heer Christoffel Cassius, richter der Hoge Heerlijkheid Lienden en de Marsch. Wapenzegel bekend. De stamvader van de familie Hasselman(n) werd geboren te Lipperode, nabij Lippstadt ten Westen van Paderborn in Westfalen. Diens kleinzoon Johann Conrad woonde eerst te Amsterdam op de Herengracht, doch vestigde zich na zijn huwelijk te Lienden alwaar hij in 1733 overleed. Vgl. Smits, p. 57.

Mariënwaerd kwam via het geslacht Van Bylandt in de familie Van Verschuer. ¹¹⁾ Op het familiegraf van laatstgenoemde, op de oude begraafplaats te Beesd, alwaar ook Pietje Baltus ¹²⁾ eens werd bijgezet, leest men: „Mijn genade is U genoeg”. De woorden zijn ontleend aan 2 Cor. 12 : 9.

Witte Donderdag 1971.

D. VAN BAALEN
Zoelen „In die Gulden Sonne”

¹⁾ Het wapen Hasselman wordt wetenschappelijk als volgt omschreven: doorsnede I (= boven) in rood een blauwe linkerschuimbalk, beladen met twee gouden zespuntige sterren en vergezeld van twee gouden wasenaars, elk overtopt door een gouden zespuntige ster; II (= beneden) in zilver een ruiter op een galopperend paard op groene grond. Helmteken: een paardhoofd met hals van natuurlijke kleur; dekkleden zilver en rood.

²⁾ A. C. Duker, Gisbertus Voetius I. Leiden 1897, p. 8.

³⁾ Gedenkboek van de Utrechtsche Indologen Vereniging 1925-1950, p. 95.

⁴⁾ a.w., p. 53/55.

⁵⁾ L. M. C. Schutjes, Geschiedenis van het bisdom s-Hertogenbosch III, St. Michiels-Gestel, 1876, p. 169.

⁶⁾ Oostendorp, „H. P. Scholte”, pag. 110: Today again Schilder and others have raised the old questions of the covenant, advocating the weakened sense of the world.” Lees ook opmerkingen dr C. Smits.

⁷⁾ Th. Scheltens, Iets over het geslacht Hoksbergen in Kamper Almanak 1960-1961, p. 250.

⁸⁾ Anna, de echtgenote van Joachim, geldt als de Moeder van Maria. De ouders van Anna zouden Stollanus en Emerentiana of Isachor en Suzanna geheten hebben.

⁹⁾ C. Pama, Heraldiek; Prisma 377 (1958), p. 72.

¹⁰⁾ Mr A. F. Holleman „Stamboek Holleman”, Zutphen 1969.

¹¹⁾ Dr H. F. Kohlbrügge (1803-1875) tr. 2e Ursulina Philippina barones van Verschuer (1794-1866) „Per angusta ad augusta”. Voor het wapen Kohlbrügge zie Biographisch Woordenboek van Protestantsche Godgeleerden in Nederland onder hoofdredactie van dr G. P. van Itterzon, met medewerking van prof. dr D. Nauta e.a., s-Gravenhage 1943, p. 125 vlg. (164).

¹²⁾ Voor kwartierstaat en levensbeschrijving Gens Nostra 1964, p. 93 vlg.

IN VERBAND
MET VAKANTIE TER DRUKKERIJ
VAN 12 TOT EN MET 25 JULI
ZAL „OPBOUW” NIET VERSCHIJNEN
OP 16 EN 23 JULI

Gelderse Kerkedag - Apeldoorn - 18 september

KERKNIEUWS

Beroepen: te Culemborg, (mede voor het evangelisatiewerk van de stichting L'ABRI): ds W. G. Rietkerk te Barendrecht; te Ede: ds C. P. Plooy te Heemstede; te Urk-Nagele-B: ds A. Geelhoed te Hasselt; te Katwijk-Valkenburg-B: ds T. Hoff, emeritus-predikant te Drachten.

Aangenomen: naar Culemborg (mede voor het evangelisatiewerk van de stichting L'ABRI): ds W. G. Rietkerk te Barendrecht; naar Katwijk-Valkenburg-B: ds T. Hoff, em-predikant te Drachten.

Bedankt: voor Scheveningen-B: ds B. de Vos te Ten Boer; voor Hoogkerk-B: ds W. Wierenga te Berkel en Rodenrijs; voor Ap-pingedam-Overschild-B, en De Bilt-Bilthoven-B: ds D. Berghuis te Almkerk-Werken-dam-Breda.

Sneek — Nadat de kerkeraad van de Geref. Kerk (vrijg.) te Sneek de synodebesluiten van Hoogeveen had geratificeerd, is er herhaalde malen op aangedrongen deze besluiten, met de daaruit voortvloeiende bindingen, terug te nemen.

Maar de kerkeraad meende niets anders te kunnen doen, dan de ingenomen positie te handhaven.

De bezwaarden durfden de konsekwenties daarvan — o.a. het verbreken van de geloofsgemeenschap met de buitenverband gestelde broeders en zusters — niet op zich te nemen. Zij hebben daarom besloten zich bij de Geref. Kerk te Heerenveen (Ds J. D. Houtman) te voegen.

Het correspondentie-adres voor Sneek is: J. C. M. van 't Veer, Kaatsland 166, Sneek, tel. 05150-5670.

Gelderse Kerkedag te Apeldoorn — Evenals vorig jaar willen we nu opnieuw aan de wens van vele broeders en zusters voldoen om gelegenheid te scheppen elkaar te ontmoeten. Dat zal dit jaar op 18 september zijn, zo de Here wil.

Het programma is niet zo volbezet als vorig jaar, zodat er meer tijd is voor gesprek en gedachtenwisseling.

In de ochtendsamenkomst hoopt te spreken ds K. C. Smouter uit Breda, over: Eigendom en diefstal volgens Deut. 23-24.

In de middagvergadering kunt u luisteren naar prof. dr W. H. Velema uit Apeldoorn, over het onderwerp: „Theologische opleiding in de branding”.

Ook kerkleden van buiten Gelderland zijn hartelijk welkom. Aanvang 9.30 uur in de Brinklaankerk.

Eind augustus wordt het volledige programma in dit blad opgenomen. Inlichtingen kunt u vragen bij:

E. Stamhuis, tel. 05760-11920
L. Wassink, tel. 05760-52173

Zeist — In verband met de vakanties en afwezigheid van een groot deel der gemeente en de preekvoorziening moeilijk of helemaal niet te realiseren is, heeft de kerkeraad besloten om in de maand juli a.s. bij onze genabuurde kerk de diensten te gaan bijwonen.

In de maand augustus hopen wij weer onze eigen diensten te kunnen gaan beleggen in het kerkgebouw van de Ned. Prot. Bond aan de Kerkweg 28 te Zeist.

Den Haag — In de komende vakantieweken (4 juli t.m. 1 augustus a.s.) zijn de diensten van de Geref. Kerk van Den Haag-Loosduinen met die van de Geref. Kerk van Den Haag-Zuid-West gecombineerd.

De morgendiensten worden gehouden in de Nebokerk, Rhiynvis Feithlaan 114, aanvang 9 uur. De middagdiensten worden gehouden in de Johanneskapel, Bosbesstraat 7, aanvang kwart voor 5.

Van 8 augustus af loopt alles weer volgens het „blauwe boekje”.

Commissie F.K. — De vergadering van afgevaardigden van kerken, gehouden te Zwolle op 1 mei jl. heeft o.a. een commissie benoemd met de opdracht: „De Kerken te dienen met een onderzoek naar wat de Here in Zijn Woord leert inzake de band, die de gemeenten van Jezus Christus verbindt; en vervolgens de kerken te dienen met voorstellen inzake de wijze waarop en de regelen waarnaar in de toekomst de band die onze kerken verbindt dient te functioneren. Zulks opdat de kerken elkaar te beter tot hulp en steun zullen kunnen zijn en opdat tevens gezamenlijke taken zullen kunnen worden aangevat en volbracht.”

Deze commissie, korthedshalve genoemd, „Commissie functionering kerkverband” (F.K.) heeft als 1e voorzitter aangewezen mr J. Almkerk, als 2e voorzitter dhr A. Kadijk, als secretaris ds W. G. Visser en als penningmeester dhr G. v. Oord.

Uiteraard heeft deze commissie uitgaven te doen. De kerken worden verzocht een bedrag van f 10,— over te maken aan de Coöp. Raiffeisenbank te Zeist, kantoor Kerkebosch, postrekening 1756714 onder vermelding van de naam G. v. Oord, ten behoeve van Comm. F.K. nr. 3752.86.322.

Heemstede-Renese — Kerkdiensten van de Chr. Geref. Kerk te Haamstede/Renese worden gehouden te Haamstede in gebouw Ned. Herv. Kerk.

4 juli, 11 uur ds J. Tijmes, Doesburg; 5 uur ds A. Broersma, Goes; 11 juli, 11 uur ds J. de Jong, Emmeloord; 5 uur ds A. W. Drechsler, 's-Gravenhage; 18 juli, 11 uur ds T. Harder, Rozenburg; 5 uur prof. dr J. v. Genderen, Apeldoorn; 25 juli, 11 uur ds T. Harder, Rozenburg; 5 uur ds J. Westerink, Nunspeet; 1 aug., 11 uur ds H. U. Westerterp, Midwolda, 5 uur ds J. Westerink, Nunspeet; 8 aug., 11 uur ds L. S. de Boer, Sassenheim, 5 uur kand. A. v. d. Weert, Apeldoorn; 15 aug., 11 uur en 5 uur prof. dr B. J. Oosterhof, Apeldoorn.

Daarna worden alle diensten weer in eigen kerk gehouden om 10 en 3 uur.

Renese (Dorps huis): 4 juli, 9.30 uur ds A. W. Drechsler, 's-Gravenhage, 6.30 uur ds A. Broersma, Goes; 11 juli, 9.30 uur ds J. de Jong, Emmeloord, 6.30 uur ds A. W. Drechsler, 's-Gravenhage; 18 juli, 9.30 uur ds T. Harder, Rozenburg, 6.30 uur prof. dr J. van Genderen, Apeldoorn; 25 juli, 9.30 uur ds T. Harder, Rozenburg, 6.30 uur ds J. Westerink, Nunspeet; 1 aug., 9.30 uur ds H. U. Westerterp, Midwolda, 6.30 uur ds J. Westerink, Nunspeet.

Groningen — De zondagse samenkomsten van de „Tehuisgemeente” worden vanaf 4 juli 1971 gehouden in het Kerkgebouw van de Vrije Evangelische Gemeente, Schoolstraat 13. Ook het begin van de diensten is gewijzigd in 9 uur en 4 uur.

STUDENTENLEVEN

Het bestuur van de Civitas Studiosorum Reformatorum heeft de eer u mede te delen, voor het jaar 1971-1972 als volgt te zijn samengesteld:

A. L. van der Schans, praeses,
W. G. Versteeg, ab-actis,
C. Harinck, fiscus,
A. P. Kop, vice-praeses,
J. A. de Schipper, vice-ab-actis.

Namens het Bestuur,
W. G. Versteeg, h.t. ab-actis

Vakantiehulp!?

In de maand juli zou ik graag een zakcentje verdienen als vakantiehulp.

Brieven onder nr. 2771 bur. Opbouw, Slotlaan 220 Zeist.

God was en is ons steeds nabij.
Hij schiep ons, Hem behoren wij.
Zijn goedheid is als morgendauw,
Elk nieuw geslacht ervaart Zijn trouw.

Dankbaar en blij ontvingen wij
op 24 juni 1971
uit Gods hand een zoon

ADRIANUS PIETER

We noemen hem **ARJAN**.

Ad de Boer
Ineke de Boer-van Santen

Rotterdam, Bloemstraat 75 c

harm hobbelink
en
janny bilhorst

trouwen d.v. op woensdag 7 juli 1971
des morgens om 11.30 uur in het
gemeentehuis te neede.

kerkelijke bevestiging om 14.15 uur
in de geref. kerk blikweg-hoeveweg
neede, door de weleerwaarde heer ds.
h. schuurman.

juli 1971
eibergen, beukenlaan 81
kampen, wortmanstraat 608

Het heeft den Here behaagt na een geduldig gedragen lijden tot Zich te nemen, onze lieve man en vader, behuwd- en grootvader

CORNELIS HOFMAN

op de leeftijd van 64 jaar.

„en zie ik ben met u alle dagen,
tot aan de voleinding der wereld.”

Matth. 28 vers 20

M. G. Hofman-Meyer
Rob
Paul

Baarn:
G. Meyer-Hofman
F. W. Meyer

Papendrecht:
W. G. Hofman
C. H. Hofman-Aardse
en kleinkinderen

Schiedam, 28 juni 1971
's-Gravelandseweg 501

De begrafenis heeft plaats gehad op de Algem. Begraafplaats te Schiedam vrijdag 2 juli te 1 uur.

Geheel onverwachts nam de Hemelse Vader uit het midden onzer Gemeente tot Zich onze broeder

C. VAN MILLIGEN

oud-ouderling en boekhouder
van de Gereformeerde Kerk (Vrijg.)
te A'dam-Centrum.

„De gedachtenis eens rechtvaardigen
zal tot zegen zijn” Spr. 10:7

Namens Kerkeraad en Gemeente,
Ds. H. de Jong, praeses
A. J. van der Helm, sciba

Amsterdam, 23 juni 1971.